

ДИНАМІКА ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

У статті проаналізовані зміни, які протягом декількох останніх років вносилися в статті, які визначають кримінальні правопорушення, що посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи. Автор доводить, що така динаміка законотворчого процесу обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Зазначається, що внесені зміни в цілому повинні мати позитивний характер не тільки в процесі притягнення осіб, які вчинили «статеві» кримінальні правопорушення, але й у попередженні та профілактиці кримінальних правопорушень даного виду.

Ключові слова: динаміка законотворчого процесу, «статеві» правопорушення, статеву свободу, статеву недоторканність, зґвалтування

The article analyzes the changes that have been made in the last few years in criminal offenses that infringe on sexual freedom and sexual integrity of the person. The author argues that such dynamics of the legislative process is due to both objective and subjective factors. It is noted that the amendments as a whole should be positive not only in the process of attracting persons who have committed "sexual" criminal offenses, but also in the prevention and prevention of criminal offenses of this type.

Keywords: dynamics of the legislative process, "sexual" offenses, sexual freedom, sexual integrity, rape

В статье проанализированы изменения, которые в течение нескольких последних лет вносились в статьи, определяющие уголовные правонарушения, посягающие на половую свободу и половую неприкосновенность личности. Автор доказывает, что такая динамика законотворческого процесса обусловлена как объективными, так и субъективными факторами. Отмечается, что внесены изменения в целом должны иметь позитивный характер не только в процессе привлечения лиц, совершивших «половые» уголовные преступления, но и в предупреждении и профилактике уголовных преступлений данного вида.

Ключевые слова: динамика законотворческого процесса, «половые» правонарушения, половая свобода, половая неприкосновенность, изнасилование

Вступ. Конституція України та низка міжнародних нормативно-правових актів, не в останню чергу конвенційних, визнають, що людина, її фізична свобода, честь та особиста гідність, недоторканість і безпека являються найвищою соціальною цінністю, а держава, в особі відповідних органів та посадовців, зобов'язана використовувати всі передбачені законом засоби, в першу чергу пов'язані із застосуванням норм деліктного права, з метою захисту зазначених та інших прав і свобод людини і

громадянина. Серед нормативно-правових актів національного права зазначеного спрямування особливе місце займають норми кримінального закону, Особлива частина якого містить повний перелік кримінальних правопорушень, які забороняється вчиняти під страхом застосування кримінально-правового впливу, та кримінально-правових заходів, які виступають зовнішньою формою здійснення такого впливу [1; 2; 3]. І в першому, і в другому своєму призначенні кримінальний закон не є стабільним і статичним в силу законотворчої активності, яка має під собою як об'єктивні причини, так і фактори політичного та суб'єктивного характеру. Через це кримінальний закон перестав бути парадигмою стабільності [4, с. 144-145], і сьогодні скоріше являє собою не кодифікаційний акт, положення якого є узгодженими [5, с. 257-259], а джерело права, що сформувалось на засадах консолідації, яка не забезпечує сталість правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з вчиненням кримінально-протиправних діянь. Уявляється, що зразком динаміки законотворчої діяльності за останні роки в кримінальному праві виступає інститут відповідальності за вчинення «статевих» кримінальних правопорушень, які апріорі пов'язані з грубим порушенням не тільки норм права, але й з посяганням на честь та гідність, а також особисту свободу та недоторканність особи. Розглянемо основні етапи законотворчої активності в питанні регулювання кримінально-правового захисту від правопорушень на підґрунті статевих відносин.

Основний зміст. В сучасній криминології не викликає сумнівів висновок, який багаторазово доводився та обґрунтовувався дослідниками «статевої» злочинності в різних країнах – значна більшість кримінальних правопорушень, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи, є офіційно латентними (не зареєстрованими у встановленому законом порядку, яким починається процес розслідування кримінального правопорушення) та нерозкритими (не встановлені особи, які його вчинили). У такій ситуації виділяють багато причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, натомість, за нашим переконанням, основним чинником такої ситуації є те, що попередження в цілому, та превентивні заходи профілактики зокрема, знаходяться на низькому рівні, а це продиктовано як незрозумілістю окремих положень [6, с. 153-154], так і нестабільністю законодавства в цілому. Розглянемо динаміку законотворчого процесу більш детально.

Одними з перших в череді актів, якими корегувалися положення «статевих» кримінальних правопорушень, слід назвати Закон України від

06.12.2017 р. №2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами» (далі – Закон України від 06.12.2017 р. №2227-VIII) та Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 14.03.2018 р. № 2334-VIII (далі – Закон України від 14.03.2018 р. № 2334-VIII), які зумовили зміни у Розділі VI Особливої частини КК України. Дані зміни потребують більш детального аналізу та раціонального огляду.

У зв'язку з внесеними змінами український дослідник О.П. Холод зазначив, що кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості являє собою комплекс умисних дій суб'єкта проти охоронюваної кримінальним законом статевої недоторканості його реального або майбутнього партнера, які порушують установлені у суспільстві норми сексуальних відносин та основні принципи моральності. У свою чергу, під статевою свободою він розуміє право особи на власний розсуд обирати собі партнера для вступу з ним у статеві зносини, форму такого спілкування та не допускати в даній сфері будь-якого примусу з боку свого партнера [7, с. 273]. З такими поглядами науковця слід погодитись повністю.

Одним з найбільш суспільно небезпечних правопорушень у сфері статевої свободи та статевої недоторканості є зґвалтування. Вагома небезпечність цього правопорушення зумовлена тим, що воно, по-перше, поєднує в собі два самостійних діяння, кожне з яких, за певних умов, утворює самостійний склад кримінального правопорушення, та, по-друге, здатне заподіювати істотні суспільно небезпечні наслідки, шкідливо впливати на психічний стан потерпілої особи та її здоров'я, а також призвести до розповсюдження розпусти та знижувати культурний рівень населення [8, с. 87].

Аналізуючи кримінальне законодавство України, можна стверджувати, що за останні роки розділ IV Особливої частини КК України зазнав чимало змін. Зокрема, починаючи з 2017 року положення цього розділу змінювалися тричі. Зміни, які згадувалися вище, мали місце у 2017-2018 роках і охопили собою розширення звичного поняття зґвалтування та форм вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок, запроваджували поняття сексуального насильства, яке було перейнято із Стамбульської конвенції 2011 року, введення

відповідальності за вступ у добровільні статеві зносини з неповнолітньою особою, причому відповідальність за новою редакцією статті 155 КК України пов'язана вже не з досягненням особою статевої зрілості, а з досягненням такою особою віку статевого повноліття – 16 років та розширення змісту кваліфікуючих ознак розбещення неповнолітніх [9, с. 35]. Крім того, відповідно до Закону України від 06.12.2017 р. №2227-VIII знайшли своє втілення в нормативне життя гендерні визначення зґвалтування (ст. 152 КК України) та відмінного від нього сексуального насильства (ст. 153 КК України).

Згідно зі змінами, положення ч. 2 ст. 152 КК України у новій редакції виглядають наступним чином: зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 153-155 КК України, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного чи громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Позитивним аспектом змін цієї частини вбачаємо у тому, що жертвами від цього кримінального правопорушення можуть бути і особи, які перебувають у шлюбі, більш того, шлюбні відносини обтяжують відповідальність, оскільки є кваліфікуючою ознакою. Ще одним позитивним моментом є те, що до даної категорії суб'єктів додані жінки у стані вагітності. Зґвалтування вагітної жінки несе за собою негативні наслідки не тільки для здоров'я та життя самої жінки, так і для її майбутньої дитини, тому запровадження такої обтяжуючої обставини є цілком аргументованим рішенням.

Закон України від 06.12.2017 р. №2227-VIII суттєво корегує кримінальну оцінку природного статевого акту з малолітньою особою та будь-якого іншого сексуального проникнення в тіло такої особи. В новій редакції ст. 152 КК України сфера застосування ст. 155 КК України в разі зменшилася. Відповідно до ч. 4 ст. 152 КК України зґвалтування повинно включати певні дії сексуального характеру відносно особи, яка не досягла 14-річного віку, незалежно від її добровільної згоди. За таких умов, існування ст. 155 КК України взагалі втратило сенс, адже статевий акт з особою, яка вже досягла статевої зрілості, а саме 14 років, не визнавався кримінальним правопорушенням. З метою усунення протиріччя між цими нормами, Закон України від 14.03.2018 р. ст. 155 КК України представляє у

новій редакції, яка кримінальним правопорушенням передбачає статевий акт з особою, яка на момент такого акту не досягла 16 років.

Висновки. За переконанням, яке склалося у автора в результаті аналізу динаміки законотворчої діяльності інституту кримінального права, який об'єднує діяння проти статевої свободи та статевої недоторканності, внесені зміни повинні забезпечити позитивний вплив на кримінальне законодавство загалом та практику його застосування зокрема. Це зумовлено більш детальним і зрозумілим описом положень деяких статей, що стосується окремих ознак кримінальних правопорушень даного виду як тих, що відносяться до конструктивних, так і тих, що мають характер кваліфікуючих.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Козаченко О. Ознаки та властивості кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу : *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. професорів О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 31-51.
2. Kozachenko, O., Sotula, O., Biblenko, V., Giulyakov, K., Bereznikov, O. The substrate of criminal-legal influence. *Cuestiones Políticas*. Vol. 39. № 68. 2021. P. 441-462.
3. Козаченко О.В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: поняття, властивості та система кримінально-правових заходів. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1(8). С. 22-40.
4. Мусиченко О. Визначальні засади оформлення кримінального закону. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019: альманах наукових досліджень* / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. С. 144-151.
5. Мусиченко О. Щодо поняття зрозумілості кримінального закону. *Юридичний вісник*. 2014. №5. С. 257-262.
6. Мусиченко О. Зрозумілість і чіткість кримінального закону як складова частина принципу правової визначеності в практиці Європейського суду з прав людини. *Visegrad journal on human rights*. 2016. №1/2. С. 149-154.
7. Холод О.П. Поняття, спільні ознаки та класифікація кримінальних правопорушень проти статевої свободи і статевої недоторканості особи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: Юридична. 2009. № 3. С. 273–274.
8. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.
9. Юртаєв К.В. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, вчинені неповнолітніми. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1(22) С. 35–47.